

Teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais

Jonas Prapiestis

<https://orcid.org/0000-0001-5933-8135>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros profesorius
Teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 61 67
El. paštas: jonas.prapiestis@tf.vu.lt

Gintaras Švedas

<https://orcid.org/0000-0003-4238-3321>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros vedėjas
Profesorius habilituotas teisės mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6167
El. paštas: gintaras.svedas@tf.vu.lt

Darius Prapiestis

<https://orcid.org/0000-0002-9305-9006>
Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedros lektorius
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6167
El. paštas: darius.prapiestis@tf.vu.lt

Straipsnyje* analizuojamos teisėkūros, koreguojančios Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies nuostatas, tendencijos, taip pat nagrinėjama konstitucinė jurisprudencija, kurioje buvo tiriama atskirų Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies nuostatų atitiktis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, ir Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų reikšmė baudžiamajai teisėkūrai.

Pagrindiniai žodžiai: teisėkūra, Baudžiamojo kodekso Specialioji dalis, Konstitucinis Teismas, konstitucinė jurisprudencija.

* Straipsnis parengtas vykdant mokslo projektą „Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies sistemiskumo iššūkiai“, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-MIP-19-18/(1.78) SU-1074) pagal Tarybos remiamos veiklos kryptį „Mokslininkų grupių projektai“.

Legislation and Constitutional Jurisprudence on the Issues of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania

This article analyzes the tendencies of legislation correcting the provisions of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, as well as the constitutional jurisprudence examining the compliance of norms of the Special Part of the Criminal Code with the Constitution of the Republic of Lithuania and the significance of final acts of the Constitutional Court for the criminal legislation.

Keywords: legislation, Special Part of the Criminal Code, Constitutional Court, constitutional jurisprudence.

Įvadas

Kodifikuotas įstatymas – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau – ir BK; Baudžiamasis kodeksas) yra vienas iš svarbiausių valstybės teisės aktų, kuris kaip *ultima ratio* priemonė saugo pamatinės žmogaus, visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybes nuo pavojingų kėsinių. Baudžiamasis kodeksas žymėjo naujųjų išskirtinai nacionalinių – Nepriklausomos Lietuvos kodeksų radimosi pradžia, buvo priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., o įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. kartu su naujaisiais Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksu (Baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) (toliau – BPK, Baudžiamojo proceso kodeksas) ir Bausmių vykdymo kodeksu (Bausmių vykdymo kodeksas, 2002). Šie kodeksai yra pirmieji Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje tarpusavyje suderinti nacionaliniai kodifikuoti įstatymai, įtvirtinantys mūsų valstybės, *inter alia*, baudžiamosios politikos nacionalinius teisinius pagrindus, kurie turi atitikti šiuolaikinės baudžiamosios politikos tikslus ir prioritetus, taip pat veiksmingai įgyvendinti teisėtumo ir teisingumo principus (Švedas, 2014, p. 135).

Baudžiamojo įstatymo kokybė ir stabilumas užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992) (toliau – Konstitucija) įtvirtintų pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą. Kita vertus, pats Baudžiamasis kodeksas privalo būti apsaugotas nuo impulsyvių keitimų ir papildymų bei jų pagrindu besiformuojančios ydingos teismų praktikos.

Lietuvos valstybei siekiant atitikti šiuolaikinių demokratinių teisinių valstybių standartus, visose valstybės veiklos srityse, valstybės, visuomenės, žmonių santykiuose didėja konstitucinių principų (pavyzdžiui, teisinės valstybės, teisėtumo, visų lygybės prieš įstatymą ir kt.) reikalavimų laikymosi svarba. Šių pamatinių valstybės, visuomenės, žmonių kokybiško gyvenimo principų reikalavimų nuoseklus laikymasis keičia teisinę sistemą, daro įtaką baudžiamajai teisėkūrai ir teismų praktikai ir kt. Be to, įstatymų leidėjas, kurdamas ir priimdamas baudžiamuosius įstatymus, taip pat privalo vadovautis ir Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymu (Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, 2012) (toliau – Teisėkūros pagrindų įstatymas). Teisėkūros pagrindų įstatymo 3 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti tikslingumo, proporcingumo, pagarbos asmens teisėms ir laisvėms, atvirumo ir skaidrumo, efektyvumo, aiškumo bei sistemishumo principai, kurie reiškia, kad teisinis reguliavimas turi būti logiškas, nuoseklus, glaustas, suprantamas, tikslus, aiškus ir nedviprasmiškas, o teisės normos turi derėti tarpusavyje. Be to, įstatymų leidėjas privalo laikytis sistemishumo principo ir siekti, kad Baudžiamasis kodeksas neprieštarautų Konstitucijai – aukščiausiai teisei. Vienas iš tokio vertinimo kriterijų yra Baudžiamojo kodekso, taip pat jį keičiančių, papildančių įstatymų atitiktis Konstitucijai konstitucinė priežiūra. Pagal Konstituciją įstatymų priėmimo, jų pakeitimo ar papildymo konstitucingumą kontroliuoja Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas), veiklą pradėjęs 1993 metais (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 1993) (toliau – Konstitucinio Teismo įstatymas).

Šiame straipsnyje nagrinėjami Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai konstitucinės justicijos bylose, kuriose buvo tiriamas tam tikrų Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies (toliau – ir SD) normų (nuostatų) konstitucingumas. Suprantama, kad šie Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai reikšmingi ne tik tam tikriems baudžiamosios teisės institutams, bet ir iš esmės turi universalią, metodologinę reikšmę teisėkūrai, praktikai, mokslui, teisiniam švietimui ir kt.

Straipsnio *objektas* yra teisėkūros koreguojant BK Specialiosios dalies nuostatas tendencijos ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kuri tiesiogiai susijusi su BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucingumo vertinimu. Pažymėtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje tokio sisteminio ir išsamaus konstitucinės jurisprudencijos BK SD klausimais tyrimo ir vertinimo dar nebuvo atliekama. Konstitucinės teisės doktrinoje yra plačiai išanalizuoti Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų galiojimo laike klausimai (pavyzdžiui, D. Murausko (Murauskas, 2016), D. Pūraitės-Andrikienės (Pūraitė-Andrikienė, 2019), V. Sinkevičiaus (Sinkevičius, 2014), V. Staugaitytės (Staugaitytė, 2005) ir pan. publikacijose). Tuo tarpu Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje sistemiškai ir išsamiai buvo nagrinėtos tik konstitucinė jurisprudencija, tiesiogiai susijusi su BK Bendrąja dalimi (Švedas, Veršekys, Levon, Prapiestis, 2017; Švedas *et al.*, 2019) ir tam tikri Konstitucinio Teismo įtakos baudžiamajai justicijai aspektai (Gruodytė, 2016). Pabrėžtina, kad Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje kur kas daugiau dėmesio skirta pakankamai išsamiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinių sesijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutarčių (įvairiais aspektais) tyrimams (pavyzdžiui, J. Prapiestis ir M. Girdauskas (Prapiestis, Girdauskas, 2011), G. Švedas (Švedas, 2011), D. Prapiestis (Prapiestis, 2011), G. Švedas ir P. Veršekys (Švedas, Veršekys, 2020), ir pan.).

Straipsnio *tikslas* – išanalizuoti teisėkūros koreguojant BK SD nuostatas tendencijas ir konstitucinę jurisprudenciją, kurioje buvo nagrinėjama BK SD nuostatų atitiktis Konstitucijai, ir įvertinti, ar baudžiamosios teisėkūros raida dera su Konstitucijos preambulėje įtvirtintu siekiu kurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę.

Siekiant numatyto tikslo keliami ir sprendžiami šie *uždaviniai*: 1) išanalizuoti ir įvertinti teisėkūros koreguojant BK SD nuostatas tendencijas; 2) išanalizuoti ir įvertinti konstitucinę jurisprudenciją, kurioje buvo nagrinėjama BK SD nuostatų atitiktis Konstitucijai, 3) atskleisti ir įvertinti, ar baudžiamosios teisėkūros raida dera su Konstitucijos preambulėje įtvirtintu siekiu kurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę.

Tyrimas buvo atliekamas naudojant tradicinius teksto analizės (lingvistinį), loginį, lyginamąjį, teleologinį, statistinį ir istorinį metodus.

1. Teisėkūros Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais tendencijos 2003–2020 metais

Lietuvos Respublikos Seimui 2000 m. rugsėjo 26 d. patvirtinus Baudžiamąjį kodeksą, šio pirmojo nacionalinio kodifikuoto baudžiamojo įstatymo Specialiąją dalį sudarė 32 skyriai ir 232 straipsniai. 2020 m. gruodžio 31 d. vidutiniškai viename BK Specialiosios dalies skyriuje buvo 9 straipsniai. Nors BK Specialiosios dalies straipsnių numeracija eina nuo 99 iki 330 straipsnio, tačiau šioje dalyje yra 279 straipsniai. Per aštuoniolika metų keturi straipsniai (2000 m. BK 104, 155, 290 ir 305 straipsniai) pripažinti netekusiais galios, tačiau kodekso Specialioji dalis buvo papildyta net 46 naujais straipsniais (pavyzdžiui, 2000 m. BK 100¹–100³, 113¹, 189¹, 228¹, 250¹–250⁶, 270¹–270³, 276¹–276³, 316¹ straipsniai ir pan.). Pažymėtina, kad iš visų 279 straipsnių, kurie sudaro BK Specialiąją dalį, buvo pakeisti ir papildyti (įskaitant papildymus naujais straipsniais ir straipsnių pripažinimą netekusiais galios) net 182 straipsniai (t. y. net 65 proc.).

Per aštuoniolika metų (2003–2020 m.) didesnių ar mažesnių pakeitimų ir papildymų (įskaitant papildymą naujais straipsniais ir straipsnių pripažinimą netekusiais galios) patyrė beveik visi BK Specialiosios dalies skyriai. Vienintelis šio kodekso skyrius, kuriame nebuvo padaryta nė vieno pakeitimo ar papildymo, liko XLV skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai mirusiojo atminimui“. Daugiausiai – net 14 straipsnių pakeitimų ir papildymų naujais straipsniais buvo padaryta XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“, kuriame yra 16 straipsnių. Po 13 straipsnių pakeitimų ir papildymų naujais straipsniais buvo padaryta XV skyriuje „Nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai“ (iš viso 19 straipsnių), XXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ (iš viso 15 straipsnių) ir XXXV skyriuje „Nusikaltimai visuomenės saugumui“ (iš viso 13 straipsnių). Pabrėžtina, kad XXXV skyrius „Nusikaltimai visuomenės saugumui“, kurį sudaro 13 straipsnių, išsiskiria tuo, kad ne tik buvo papildytas naujais 9 straipsniais, bet ir tam tikrų pakeitimų ir papildymų patyrė visi likę šio skyriaus straipsniai. Visi straipsniai buvo keičiami ir papildyti taip pat ir XLIV skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei“, kurį sudaro 5 straipsniai. Mažiausiai – tik vienas straipsnis buvo pakeistas (panaikintas) XXII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens garbei ir orumui“, kuris yra pats mažiausias, nes šiuo metu jį sudaro tik vienas straipsnis. Po 2 straipsnius buvo keičiama XVII skyriuje „Nusikaltimai žmogaus gyvybei“ (sudaro 6 straipsniai), XXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai asmens socialinėms teisėms“ (sudaro 2 straipsniai), XL skyrius „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai viešajai tvarkai“ (sudaro 3 straipsniai), XLI skyrius „Nusikaltimai valstybės tarnautojo ar viešojo administravimo funkcijas atliekančio asmens veiklai“ (sudaro 5 straipsniai).

Per laikotarpį nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – ir Seimas) priėmė šio straipsnio temos požiūriu aktualius 88 įstatymus, kuriais buvo keičiamas ir papildomas BK. 16 įstatymų buvo keičiamos ir papildomos tik BK Bendrosios dalies nuostatos, 46 įstatymais – tik BK Specialiosios dalies nuostatos ir 26 įstatymais – BK Bendrosios ir Specialiosios dalies nuostatos. Kita vertus, keletas įstatymų, kuriais buvo keičiami ir papildomi BK Specialiosios dalies straipsniai, pagal savo pakeitimų ir papildymų esmę buvo labiau susiję su baudžiamojo įstatymo bendrosios dalies klausimais, pavyzdžiui, įstatymais Nr. XIII-1682 (*TAR*, 20234) ir Nr. XIII-3350 (*TAR*, 24234) buvo padidintas nusikalstamų veikų, už kurias atsako juridinis asmuo, ratas, įstatymu Nr. XII-2048 (*TAR*, 18711) – patikslintos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutų sąlygos ir pan. Be to, kai kurie priimti baudžiamieji įstatymai buvo labiau techninio pobūdžio, susiję su pagrindiniuose įstatymuose pasikeitusiomis sąvokomis, pavyzdžiui, įstatymas Nr. X-1527 (*Valstybės žinios*, 59-2200) – dėl asmens organo, audinio ar ląstelės, įstatymas Nr. XI-1520 (*Valstybės žinios*, 86-4162) – dėl karo prievolinko, įstatymas Nr. XI-2241 (*Valstybės žinios*, 122-6100) – dėl kriminalinės žvalgybos, ir pan.

Pagal savo apimtį 55 pakeitimų ir papildymų įstatymai priskirtini nedideliems įstatymams, iš kurių 31 įstatymas keitė, papildė arba pripažino netekusiais galios vieną BK straipsnį (iš jų 19 įstatymų keitė, papildė arba pripažino netekusiais galios vieną BK Specialiosios dalies straipsnį), 14 įstatymų – du straipsnius (iš jų 9 įstatymai keitė, papildė arba pripažino netekusiais galios du BK Specialiosios dalies straipsnius) ir 10 įstatymų – tris straipsnius. Likusius 33 įstatymus galima priskirti didelės apimties įstatymams, nes jie keitė, papildė ir (ar) pripažino netekusiais galios keturis ir daugiau BK Specialiosios dalies straipsnius. Patys didžiausi pagal apimtį yra 2007 m. priimtas įstatymas Nr. XII-1233 (*Valstybės žinios*, 81-3309), kuriuo buvo pakeisti ir papildyti net 46 BK straipsniai, 2004 m. priimtas įstatymas Nr. IX 2314 (*Valstybės žinios*, 108-4030), kuriuo buvo pakeistas ir papildytas 41 BK straipsnis, ir 2011 m. priimtas įstatymas Nr. XI-1472 (*Valstybės žinios*, 81-3959), kuriuo buvo pakeisti ir papildyti

39 BK straipsniai. Tiesa, iš šių didžiausios apimties įstatymų tik 2004 ir 2007 m. priimti įstatymai pakankamai sistemiskai sprendė teisinio reglamentavimo ir taikymo klaidas ir problemas, susijusias ir su BK Specialiąja dalimi, o 2011 m. priimtas įstatymas buvo susijęs su bausmių sistemos pertvarka (t. y. iš esmės susijęs su BK Bendrąja dalimi).

BK pakeitimų ir papildymų įstatymų duomenų analizė rodo, kad kodekso Specialioji dalis yra kur kas dinamiškesnė, nes net 82 proc. visų kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymų palietė būtent šios dalies nuostatas. Paminėtą teiginį patvirtina ir tai, kad visi įstatymai keitė ar papildė 122 Bendrosios ir 317 Specialiosios dalies straipsnių¹. Pažymėtina, kad iš pakeistų arba papildytų 129 straipsnių, numatytų BK Specialiojoje dalyje, 61 straipsnis buvo keičiamas ar papildomas po vieną kartą ir 40 straipsnių – po du kartus. 14 straipsnių (BK 135, 138, 147, 150, 151, 157, 162, 172, 199, 198², 205, 256, 272 ir 308 straipsniai) buvo keičiami ar papildomi po tris kartus, 12 straipsnių (BK 129, 178, 196, 197, 212, 220, 221, 225, 226, 235, 281 ir 309 straipsniai) – po keturis kartus. Tuo tarpu BK 230 straipsnis, apibrėžiantis XXXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ vartojamų sąvokų išaiškinimus, buvo keistas ir papildytas penkis kartus, o BK 227 straipsnis „Papirkimas“ – net šešis kartus. Pažymėtina, kad nė karto nebuvo pakeistas ir papildytas tik 101 BK Specialiosios dalies straipsnis.

Teisėkūros baudžiamosios teisės specialiosios dalies klausimais procesas 2003–2020 m. pasižymėjo tuo, kad du trečdaliai BK pakeitimų ir papildymų įstatymų buvo nedideli (vienas–trys straipsniai). Tuo tarpu didesnės apimties pakeitimų ir papildymų įstatymų, kurie sistemiskai spręstų iškilusias BK Specialiosios dalies reglamentavimo ir taikymo problemas, buvo tik keletas. Net vieną trečdalį visų BK Specialiosios dalies pakeitimų ir papildymų įstatymų visiškai arba iš dalies nulėmė tarptautinės teisės ir ES teisės aktų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje. BK Specialiosios dalies teisėkūros procese dominavo kriminalizacijos, t. y. tam tikrų pavojingų veikų pripažinimo nusikalstamomis, ir penalizacijos, t. y. sankcijų griežtinimo, procesas. Minėta, kad BK Specialioji dalis papildyta 46 naujais straipsniais, iš kurių absoliuti dauguma numatė naujas nusikalstamų veikų sudėtis ir plėtė jų sąrašą. Be to, dažnai BK Specialiosios dalies pakeitimai, papildymai buvo susiję ir sankcijų griežtinimu. Antai, per pastaruosius dešimt metų (2010-01-01–2020-12-31) iš 55 BK Specialiosios dalies pakeitimų net 36 pakeitimais buvo sugriežtintos sankcijoje numatytos laisvės atėmimo bausmės ribos.

Tokia aktyvi teisėkūra BK Specialiosios dalies srityje vertintina neapibrėžtai. Baudžiamosios teisės priedermė ir paskirtis ginti žmogų, visuomenę, valstybę nuo nusikalstamų veikų gali būti įgyvendinta tik įstatyme numačius, koks asmens elgesys dėl savo pavojingumo laikomas nusikalstamu, jį uždraudus ir kartu nustatius griežčiausias teises baudžiamąsias (represines) priemones tokias veikas padariusiems asmenims. Bausmių ir kitų baudžiamųjų priemonių pritaikymas paprastai susijęs su pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių suvaržymu. Todėl baudžiamasis įstatymas turi būti visiems asmenims žinomas, suprantamas. Valstybės, priimdamos baudžiamuosius įstatymus ne ekstremaliois sąlygomis, paprastai iki įstatymų įsigaliojimo pradžios suteikia galimybę susipažinti, suprasti naują baudžiamąjį įstatymą, jame nustatytus draudimus, žinoti jų pažeidimų padarinius. Antai, naujas BK buvo patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d., o įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. Tokį ilgą laiką nuo patvirtinimo iki įsigaliojimo pirmiausia nulėmė teisinės sistemos, baudžiamosios justicijos reforma, tačiau pirmajam nacionaliniam kodifikuotam baudžiamajam įstatymui suprasti reikėjo ir laiko. Baudžiamieji įstatymai turi būti stabilūs. Kita vertus, sveikintinas įstatymų leidėjo siekis tobulinti BK, ypač tais atvejais, kai

¹ Šie skaičiai neatitinka BK Bendrosios ir Specialiosios dalies straipsnių skaičiaus, nes kai kurie straipsniai buvo keičiami ir papildomi po kelis kartus, pavyzdžiui, BK 230 straipsnis buvo keistas 5 kartus, ir pan.

įstatymo pakeitimams, papildymams yra pribrendusi teisinė, ekonominė, politinė, kriminologinė ir pan. situacija ir kai esamu teisiniu reguliavimu nebegalima pasiekti baudžiamojo įstatymo, baudsmės paskirties (tikslų), tai pasiekama pernelyg didelėmis pastangomis arba galiojančios BK normos nesudaro galimybių realizuoti baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principą ir t. t.

Deja, pastarojo dešimtmečio Lietuvos baudžiamoji teisėkūra vis dažniau vertinama kritiškai. Pažymėtina, kad per nurodytą laikotarpį įstatymų leidyboje vis mažesnę reikšmę turi teisės mokslas, nes šalies universitetų teisės fakultetų mokslininkai iš esmės yra eliminuoti iš teisėkūros proceso. Daugumą su baudžiamąja justicija susijusių teisės aktų projektų rengė teisėsaugos institucijų (Specialiųjų tyrimų tarnybos, Generalinės prokuratūros, Teisingumo ministerijos ir kt.) atstovai, jie ir dalyvaudavo svarstant minimus projektus Seimo komitetuose. Neretai baudžiamųjų įstatymų projektų rengimą lėmė ne socialinė, teisinė ar kita objektyvi būtinybė, bet reakcija į didelį atgarsį visuomenėje sukėlusius kriminalinius įvykius, krizines situacijas ir pan., nors paprastai tokiose situacijose reikia ne naujų įstatymų, bet tinkamai taikyti esamus įstatymus. Naujų baudžiamųjų įstatymų projektais reaguojama ir į valstybės vadovų pareišką kritiką dėl neefektyvios teisėsaugos institucijų veiklos tam tikrose kovos su nusikalstamumu srityse. Kitus BK Specialiosios dalies pakeitimus, papildymus lėmė baudžiamosios teisėkūros subjektų siekis populizmo, sėkmės rinkimuose ir pan. (Prapiestis, J., Prapiestis, D., 2018, p. 138, 140, 141). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Seimo Parlamentinių tyrimų departamento duomenimis, ankstesnių Seimo kadencijų metu beveik pusė visų įstatymų Seime priimta ypatingos skubos tvarka (Šedbaras, 2015). Tai reiškia, kad tokių įstatymų projektų nesvarstė Seimo komitetai, pastabų neteikė specialistai, suinteresuotos institucijos ir pan.

Tokia BK Specialiosios dalies pakeitimų ir papildymų gausa, dažnai supaprastintas, pagreitintas BK Specialiosios dalies keitimo, papildymo projektų rengimas ir jų svarstymas Seimo komitetų posėdžiuose dalyvaujant tik suinteresuotų, paprastai teisėsaugos institucijų atstovams (pavyzdžiui, Seimo Teisės ir Teisėtarkos komiteto 2010 m. gruodžio 15 d. posėdžio protokolas, 2017 m. rugsėjo 27 d. išvada) kelia pagrįstas abejones dėl baudžiamosios teisėkūros kokybės, įstatymų leidybos proceso atitikties reikalavimams, kylantiems iš Konstitucijos ir Teisėkūros pagrindų įstatymo. Tokias abejones sustiprina ir tai, kad BK taikymo metu (2003-05-01 – 2019-12-31) LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinėse septynių teisėjų kolegijose buvo priimta 180 nutarčių, iš kurių 110 (daugiau kaip 61 proc.) nutarčių susiję su BK Specialiosios dalies normų interpretavimu ir taikymu (Švedas, Veršekys, 2020, p. 17). Pagal BPK baudžiamosios bylos nagrinėjamos išplėstinėse septynių teisėjų kolegijose tada, kai tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje reikėtų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje (BPK 378 straipsnio 1 dalis). To paties LAT BBS plenarinėse sesijose per nurodytą laikotarpį buvo priimtos 22 nutartys (Švedas, Veršekys, 2020, p. 17). Pagal BPK plenarinėse sesijose nagrinėjamos baudžiamosios bylos, tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas sudarytų pagrindą nukrypti nuo LAT praktikos (BPK 378 straipsnio 2 dalis). Iš plenarinių sesijų nutarčių matyti, kad LAT praktikos keitimas dažnai susijęs su besikeičiančių ar iš viso naujų BK Specialiosios dalies normų dispozicijose įtvirtintų požymių, formuluočių aiškinimu. Tai rodo, kad ir aukščiausiose teisminėse institucijose ne visada iš karto pavyksta suprasti ir tinkamai interpretuoti baudžiamąjį įstatymą. Yra ir pavyzdžių, kai priimtų BK Specialiosios dalies pakeitimų, papildymų nesupranta ir teisėsaugos institucijos, kurios pačios inicijavo tokius pakeitimus ir jiems besąlygiškai pritarė Seimo komitetų svarstymuose (Prapiestis, J., Prapiestis, D., 2018, p. 140, 141). Į nuolat prastėjančią teisėkūros būklę atkreipė dėmesį ir Konstitucinio Teismo pirmininkas, nurodęs, kad net 80 proc. kreipimusi į Konstitucinį Teismą dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai pasitvirtina, o tie teisės aktai pripažįstami prieštaraujančiais Konstitucijai (D. Žalimas, 2019 m. spalio 25 d. laida „Dienos tema“, LRT radijas).

2. Konstitucinė jurisprudencija Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais

Konstitucinio Teismo priedermė garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka spręsti, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams (Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalis, Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnis). Vykdydamas šią konstitucinę prievolę Konstitucinis Teismas, nuo įsteigimo 1993 m. rugsėjo 15 d. iki 2020 m. gruodžio 31 d. yra priėmęs 865 baigiamuosius aktus, iš kurių – 415 nutarimų. Tai rodo, kokią įtaką valstybės teisėkūrai turi Konstitucija ir Konstitucinis Teismas. Pagrįstai tvirtinama, kad Konstitucinio Teismo dėka šalyje yra aiškiai suformuota ir išplėsta ordinarinės teisės tikrinimo sistema (Jarašiūnas, 2006, p. 24). Kartu pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams (Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalis), yra galutiniai ir neskundžiami (Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalis).

Remiantis Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsniu sprendžiamos dar dvi praktikai ir teisėkūrai (neišskiriant ir baudžiamosios) aktualios problemos: 1) pirmiausia nustatyta, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai; 2) taip pat nurodyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimo galia, pripažįstant teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu, negali būti įveikiama pakartotinai priėmus tokį patį teisės aktą ar jo dalį. Šias problemas sprendė Konstitucinis Teismas, nurodydamas, kad Konstitucinio Teismo sprendimų galia dėl teisės aktų atitikties Konstitucijai yra nukreipiama į ateitį (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 13 d. sprendimas). Kitame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad su konstituciniu teisinės valstybės principu susijęs principas *lex retro non agit*, pagal kurį teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį ir neleidžiamas teisės aktų galiojimas grįžtamąja tvarka, nebent būtų palengvinama teisės subjektų padėtis. Tai reiškia, kad visi teisiniai santykiai, kurie pasibaigė iki Konstitucinio Teismo baigiamojo akto priėmimo dienos dėl teisės akto (ar jo dalies) neatitikimo Konstitucijai, laikomi teisėtais ir nebegali būti keičiami (Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas). Be to, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad visi tam tikrų institucijų sprendimai, priimti remiantis tais teisės aktais (ar jų dalimis), kurie vėliau Konstitucinio Teismo nutarimu buvo pripažinti neatitinkančiais Konstitucijos, nebegali būti vykdomi po tokio nutarimo priėmimo ir paskelbimo.

Konstitucinėje jurisprudencijoje bylos dėl BK Specialiosios dalies nuostatų atitikties Konstitucijai nėra dažnos. Tiesa, baudžiamosios teisės doktrina (pavyzdžiui, Gruodytė, 2016, p. 114; Švedas *et al.*, 2017, p. 65) nevienodai vertina nuo Konstitucinio Teismo įsteigimo 1993 m. priimtų nutarimų, tiesiogiai susijusių su baudžiamosios teisės institutais, skaičių. Šio straipsnio autorių nuomone, iki 2020 m. gruodžio 31 d. tiesiogiai baudžiamosios teisės klausimams buvo skirta 10 Konstitucinio Teismo nutarimų. Be to, prie šios grupės galima priskirti dar šešis Konstitucinio Teismo nutarimus, kurie netiesiogiai taip pat yra susiję ir su baudžiamosios teisės klausimais, – penkiuose iš jų buvo nagrinėjami įvairūs su sankcijomis susiję (administracinių nuobaudų, ekonominių sankcijų, bausmių, teistumo) ir jų skyrimo konstitucingumo klausimai (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 24 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas), o šeštajame nutarime Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas BPK 3 straipsnio nuostatas, pagal kurias baudžiamasis procesas turi būti nutrauktas, jeigu sueina baudžiamosios atsakomybės

senaties terminas, atitikties Konstitucijai klausimą palietė ir apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutą (Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas).

Tuo tarpu Konstitucinis Teismas nuo jo įsteigimo pradžios yra priėmęs 8 nutarimus, tiesiogiai skirtus BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucingumui (jie sudaro apie 1 proc. visų Konstitucinio Teismo priimtų baigiamųjų aktų). Reikia pažymėti, kad yra buvę laikotarpių, kai Konstituciniame Teisme beveik penkerius metus (nuo 1993 m. rugsėjo 15 d. iki 1998 m. liepos 9 d.) apskritai nebuvo tikrinamas baudžiamojo įstatymo konstitucingumas. Naujojo BK galiojimo metu toks „pasyvios“ baudžiamojo įstatymo konstitucinės priežiūros laikotarpis truko nuo 2017 m. kovo 15 dienos.

Konstitucinio Teismo nutarimai, skirti BK Specialiajai daliai, be baudžiamosios teisės doktrinoje pateiktos nutarimų baudžiamosios teisės klausimais klasifikacijos (Švedas *et al.*, 2019, p. 79–83), gali būti klasifikuojami ir į dar dvi grupes pagal nagrinėto klausimo turinį:

a) nutarimai, kuriuose buvo sprendžiami bausmių, numatytų tam tikruose BK Specialiosios dalies straipsnių sankcijose, konstitucingumo klausimai. Šiai grupei priskirtini trys nutarimai – Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio antrosios dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 93 straipsnio 1 ir 2 punktų atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas); Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas) ir Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio ir 312 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas);

b) nutarimai, kuriais buvo sprendžiami tam tikrų BK Specialiosios dalies straipsnių dispozicijose įtvirtintų sudėčių požymių (formuluočių) konstitucingumo klausimai. Šiai grupei priskirtini penki nutarimai – Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas „Dėl 1996 m. liepos 2 d. ir 1997 m. sausio 9 d. įstatymų, kuriais buvo padaryti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 310 straipsnio pakeitimai ir papildymai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas); Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 148 straipsnio 2 dalies, 168 straipsnio 3 dalies, 182 straipsnio 4 dalies, 183 straipsnio 5 dalies, 186 straipsnio 4 dalies, 187 straipsnio 4 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas); Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 135 straipsnio 2 dalies 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas); Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso kai kurių nuostatų, susijusių su baudžiamąja atsakomybe už genocidą, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ ir Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas).

2.1. Konstitucinė jurisprudencija Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies normų sankcijų klausimais

Pirmoje konstitucinėje byloje, skirtoje BK Specialiosios dalies normai, Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarime, *inter alia*, buvo pripažinta, kad BK 148 straipsnio 2 dalies, nustatančios atsakomybę už kvalifikuotą plėšimą, numatyta papildoma bausmė – turto konfiskavimas, neprieštarauja Konstitucijos 23 straipsniui. Kitoje konstitucinėje byloje Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime buvo konstatuota, kad BK 105 straipsnio, nustatančio atsakomybę už tyčinį nužudymą

sunkinančiomis aplinkybėmis, sankcijoje numatyta mirties bausmė nesuderinama su Konstitucijoje įtvirtintomis prigimtinėmis žmogaus teisėmis: teise į gyvybę, žmogaus orumo apsauga, todėl prieštarauja Konstitucijos 18, 19 straipsniams ir 21 straipsnio 3 daliai. Tuo tarpu Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarime buvo konstatuota, kad BK 45 straipsnio, nustatančio švelnesnės negu įstatymo numatyta bausmės skyrimo taisyklės, nuostata, kuria buvo suvaržyta teismo teisė, atsižvelgus į visas, taip pat ir į įstatyme nenurodytas, atsakomybę lengvinančias aplinkybes, skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta bausmė už kontrabandą, padarytą grupės iš anksto susitarusių asmenų arba pakartotinai, arba stambiu mastu, arba didelio šaunamųjų ginklų, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų kontrabandą, prieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Tuo tarpu BK 312 straipsnio 3 dalies, nustatančios atsakomybę už kvalifikuotą kontrabandą, sankcijoje numatyta nuostata „baudžiama laisvės atėmimu nuo penkerių <...> metų“ neprieštaravo Konstitucijai.

Šiuose Konstitucinio Teismo nutarimuose sprendžiant minėtų bausmių konstitucingumo klausimą buvo suformuluotos pagrindinės, iš Konstitucijos kylančios nuostatos apie bausmės esmę, požymius, paskirtį (tikslus), bausmių rūšis, bausmių sistemą, taip pat reikalavimai, kuriems turi atitikti BK Specialiosios dalies straipsnių sankcijų konstrukcijos, ir pan. Šios konstitucinės doktrinos nuostatos nepraranda savo aktualumo ir rengiant bei priimant naujus baudžiamuosius įstatymus. Kita vertus, Konstitucijos nuostatos, pagal kurias tikrinamas baudžiamosios teisės konstitucingumas, išlieka nepakitusios ir stabilios; jų aiškinimas, interpretavimas konstitucinėje jurisprudencijoje iš esmės irgi nesikeičia, tačiau gali būti plečiamas, gilinamas ir tobulinamas, tačiau nereinterpretuojamas. Nagrinėjamos temos kontekste prasminga įvardyti esmines konstitucines nuostatas dėl bausmės. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad baudžiamaisiais įstatymais, nustatant griežtą ir diferencijuotą bausmių sistemą, turi būti siekiama ne tik padaryti tam tikrą poveikį nuteistajam (suvaržant jo asmenines, turtines ir kt. teises), bet ir užtikrinti nukentėjusiųjų bei visuomenės interesų gynimą, taip pat vykdytų nusikalstamų veikų prevenciją (Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Apibūdindamas BK įtvirtintą bausmių sistemą, Konstitucinis Teismas nurodė, kad bausmių sistema yra išsamiai, tam tikra tvarka, kaip vieninga visuma išdėstytos visos bausmių rūšys. Jose įtvirtintos skirtingo turinio ir griežtumo bausmės, leidžiančios individualizuoti bausmę ir siekti jai keliamų tikslų. Pagal baudžiamosios teisės doktriną bausmės esmė sudaro asmens, padariusio nusikalstamą veiką, nubaudimas, o jos turinį – nuteisto asmens tam tikrų teisių ir laisvių suvaržymas, apribojimas. Be šių objektyviųjų bausmės požymių bausmės netektų savo prasmės (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Vystant šias nuostatas apie vieną iš pamatinių baudžiamosios teisės institutų, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Konstitucijoje įtvirtinti prigimtinis teisingumo, teisinės valstybės konstituciniai principai, *inter alia*, reiškia ir tai, kad valstybės taikomos bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos. Už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai. Bausmės ir jų dydžiai baudžiamajame įstatyme turi būti diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumą. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (bausmių ar jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės, skiriamos konkrečiam asmeniui už konkrečią nusikalstamą veiką. Tam įstatymų leidėjas gali naudoti įvairius bausmių dydžių įtvirtinimo sankcijose būdus, tarp jų ir nurodant žemutines ir aukštutines bausmės ribas. Kartu Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad įstatymų leidėjas privalo nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teismas skirdamas bausmę už šią nusikalstamą veiką turi turėti galimybę atsižvelgti į visas bylos aplinkybes, lengvinančias baudžiamąją atsakomybę, ir paskirti švelnesnę negu BK Specialiosios dalies straipsnio, pagal kurį kvalifikuojama kaltininko veiką, sankcijoje numatyta bausmė.

Pažymėtina, kad šios konstitucinės doktrinos nuostatos, turinčios tiesioginę reikšmę BK Specialiosios dalies normų sankcijų turiniui ir konstrukcijai, vystomos ir vėlesniuose Konstitucinio Teismo nutarimuose, nebūtinai skirtuose tik baudžiamosios teisės specialiosios dalies normų, nuostatų konstitucinei kontrolei. Antai, Konstitucinis Teismas ne kartą konstatavo, kad konstituciniai teisingumo, teisinės valstybės principai suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos baudmės turi būti teisingos, baudmės ir jų dydžiai baudžiamajame įstatyme turi būti diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius ir aplinkybes, turinčias reikšmės, ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už tam tikras nusikalstamas veikas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2009 m. birželio 8 d. nutarimai). Nusikalstamų veikų pavojingumą, be kita ko, lemia vertybės, į kurias šiomis veikomis yra kėsinamasi (Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 4 d. nutarimas). Be to, Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad iš minėtų principų kyla nuostatos, kad valstybės nustatomos poveikio priemonės už teisės pažeidimus turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d., 2004 m. sausio 26 d., 2008 m. sausio 21 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai), kad nesudarytų prielaidų piktnaudžiauti teise (Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas).

2.2. Konstitucinė jurisprudencija Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies normų dispozicijų klausimais

Konstitucinis Teismas 1998 m. liepos 9 d. nutarime konstatavo, kad BK 310 straipsnio normos, nustatančios baudžiamąją atsakomybę už etilo alkoholio, denatūruoto etilo alkoholio, techninio etilo alkoholio ir jų skiedinių (mišinių) (toliau – alkoholio produktai) gaminimą, laikymą, gabenimą, pardavimą ar kitokį realizavimą neturint leidimo, neprieštaruja Konstitucijai. Konstitucinis Teismas nurodė ir tai, kad BK 310 straipsnio normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už alkoholio produktų laikymą be leidimo, analizė leidžia tvirtinti, jog tai yra bendro pobūdžio draudimai, kuriuos nustatyti yra įstatymų leidėjo prerogatyva. Taigi minimos normos, nustatančios atsakomybę už trunkamąją veiką, savaime nėra neteisėtos. Todėl pareiškėjų keliamos problemos iš esmės yra susijusios ne su šių normų teisėtumu, bet su teisinio reguliavimo trūkumais, dėl kurių kyla neaiškumų taikant minimas normas, nes, pagal iki pakeitimo galiojusią BK 310 straipsnio redakciją, baudžiamoji atsakomybė galėjo būti taikoma, jei pagaminama, laikoma, gabenama, parduodama ar kitaip realizuojama dešimt ar daugiau litrų alkoholio, o po pakeitimo tokia minimali atsakomybės už minėtus veiksmus alkoholio kiekio riba – penki litrai. Pagrįstas pareiškėjų tvirtinimas, kad gali būti asmenų, kurie alkoholio produktų buvo įsigiję teisėtai ir teisėtai juos laikė iki ginčijamų normų priėmimo ir įsigaliojimo. Todėl Konstitucinis Teismas konstatavo, kad baudžiamųjų įstatymų leidyboje, ypač kai yra kriminalizuojamos trunkamosios veikos, turi būti suformuluojamos šių normų įgyvendinimo tvarkos taisyklės, kurios galėtų išspręsti galimus probleminius klausimus įgyvendinant naujas teisės normas. Įstatymų leidėjo neišspręsti teisės normų taikymo klausimai yra teismų praktikos objektas, t. y. šiuos klausimus gali spręsti bendrosios kompetencijos teismas, nagrinėjamos byloje priimdamas atitinkamą sprendimą. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad tokiais atvejais turi būti vadovaujama bendraisiais teisės principais, taip pat principu, kad be specialaus nurodymo įstatymas negali turėti grįžamojo veikimo galios.

Konstitucinis Teismas 2006 m. birželio 15 d. nutarime konstatavo, kad BK 148 straipsnio 2 dalis, 168 straipsnio 3 dalis, 182 straipsnio 4 dalis, 183 straipsnio 5 dalis, 186 straipsnio 4 dalis, 187 straipsnio 4 dalis, kuriose įtvirtinta nuostata, jog už minėtuose straipsniuose nurodytas veikas asmuo atsako

tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas, neprieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui. Taigi, Konstitucinis Teismas nepaneigė galimybės BK Specialiosios dalies straipsniuose kartu su nusikalstamos veikos sudėtimis, kurios pagal BK 2 straipsnio nuostatas yra vienintelis ir pakankamas pagrindas baudžiamajai atsakomybei, įtvirtinti ir baudžiamosios atsakomybės papildomas sąlygas. Tokiomis papildomomis ir būtinomis baudžiamosios atsakomybės sąlygomis už tam tikrų nusikalstamų veikų padarymą ir yra numatytas prokuroro reikalavimas pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Konstitucinis Teismas pripažino, kad ginčijamos nuostatos dėl jų lakoniškumo ir tam tikro neapibrėžtumo suponuoja prokuroro diskreciją (t. y. subjektinę teisę, kurią prokuroras gali įgyvendinti savo nuožiūra) savo iniciatyva pradėti baudžiamąjį procesą arba jo nepradėti. Tokia teisės taikymo praktika būtų ydinga ir konstituciškai nepagrįsta. Todėl teisinis reguliavimas, dėl kurio atsiranda minėtos prielaidos ydingai teisės taikymo praktikai, yra taisytinas. Tačiau tai nereiškia, kad aiškus teisinis reguliavimas turi būti įtvirtintas būtent minėtuose BK straipsniuose. Konstitucinio Teismo nuomone, tam tikras teisinis reguliavimas, paisant teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų, nustatytiškas baudžiamojo proceso įstatyme. Taigi BK Specialiosios dalies nuostatų lakoniškumas ir neapibrėžtumas nebuvo pakankamas pagrindas konstatuoti prieštaravimą Konstitucijai, tačiau paskatino Konstitucinį Teismą suformuluoti iš esmės rekomendacijas (konsultacijas) įstatymų leidėjui įtvirtinant Baudžiamajame kodekse ir baudžiamojo proceso normas.

Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 4 d. nutarime konstatuota, kad BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punktas, BK 135 straipsnio 2 dalies 3 punktas, nustatantys griežtesnę atsakomybę už savo artimo giminaičio ar šeimos nario nužudymą ar sunkų sveikatos sutrikdymą, neprieštarauja Konstitucijai, konstituciniam teisinės valstybės principui. Tokią išvadą Konstitucinis Teismas grindė tuo, kad asmenys, nužudę savo artimą giminaičių ar šeimos narį arba sunkiai sutrikdę jo sveikatą, kėsinosi ne vien tik į tokias konstitucines vertybes, kaip antai žmogaus gyvybę, jo asmens neliečiamumą, bet ir į tokias konstitucines vertybes – artimos giminystės santykiai, šeima, motinystė, tėvystė, vaikystė. Todėl minėtos veikos, padarytos nurodytų asmenų, savo pavojingumu skiriasi nuo tokių veikų, padarytų asmenų, nesusijusių šeimos ar artimos giminystės ryšiais su nukentėjusioju. Taigi skirtingo pavojingumo nusikaltimus žmogaus gyvybei ir sveikatai padariusiems asmenims nustatyta skirtinga baudžiamoji atsakomybė objektyviai pateisinama. Be to, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliami grėsmė, kad tokia žala atsiras (Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d., 2011 m. birželio 21 d. nutarimai). Užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinimųsi yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių (Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d., 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimai).

Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarime konstatuota, kad BK 99 straipsnis tiek, kiek jame nustatyta, kad genocidu laikomi veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai nacionalinei, etninei, rasinei, religinei ar politinei grupei, neprieštarauja Konstitucijai. Pažymėtina, kad šioje konstitucinėje byloje svarbus buvo ir tarptautinis teisinis, istorinis ir politinis kontekstas, nes teismų kreipimasi į Konstitucinį Teismą nulėmė nagrinėtos baudžiamosios bylos, susijusios su Sovietų Sąjungos vykdytais tarptautiniais nusikaltimais Lietuvos Respublikos teritorijoje 1951–1965 metais. Pareiškėjai, *inter alia*, ginčijo BK 99 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą tiek, kiek jame numatyta genocido nusikaltimo samprata yra platesnė nei nustatytoji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas, t. y. tiek, kiek genocido nusikaltimu laikomi ir veiksmai, kuriais siekiama fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių, priklausančių bet kuriai socialinei ar politinei

grupei. Konstitucinis Teismas atliko išsamų visuotinai pripažintų tarptautinės teisės normų, susijusių su tarptautiniais nusikaltimais, tarp jų ir genocido nusikaltimu, turinio analitinį tyrimą, įvertino mūsų šalies teisėkūros raidą įtvirtinant baudžiamosios atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą institutą teisinėje sistemoje. Tai lėmė Konstitucinio Teismo išvadą, kad Sovietų Sąjungos totalitariniam režimui neabejotinai priskirtini nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai, o tam tikrų nacionalinių ar etninių grupių atžvilgiu tam tikru laikotarpiu daryti nusikaltimai galėtų būti laikomi genocidu, apibrėžiamu pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas.

Be to, Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstitucijos 135 straipsnio 1 dalį sąžiningai vykdant tarptautinius įsipareigojimus, kylančius iš visuotinai pripažintų tarptautinės teisės (bendrosios, tarptautinės teisės) normų, *inter alia, jus cogens* normų, pagal kurias uždraudžiami tarptautiniai nusikaltimai, Lietuvos baudžiamieji įstatymai, susiję su atsakomybe už tarptautinius nusikaltimus, negali nustatyti žemesnių standartų negu nustatyti tieji pagal visuotinai pripažintas tarptautinės teisės normas. Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys įgyja įstatymo galią, yra sudedamoji valstybės teisinės sistemos dalis. Kartu Konstitucinis Teismas ne kartą pažymėjo, kad minėta nuostata aiškintina atsižvelgiant į Konstitucijos viršenybės principą, kad Konstitucija yra aukščiausioji teisė (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d., 2014 m. sausio 24 d. nutarimai). Tai reiškia, kad tais atvejais, kai nacionalinės teisės aktas (išskyrus pačią Konstituciją) nustato tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruoja su nustatytoju tarptautinėje sutartyje, turi būti taikoma tarptautinė sutartis (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gruodžio 21 d., 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimai). Tuo tarpu tais atvejais, kai Seimo ratifikuotoje įsigaliojusioje tarptautinėje sutartyje įtvirtintas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju Konstitucijoje, tokios tarptautinės sutarties nuostatos taikymo atžvilgiu neturi pirmumo (Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas). Šios konstitucinės doktrinos nuostatos turi imperatyvią, iš esmės metodologinę reikšmę baudžiamosioje teisėkūroje. Jų aktualumą pagrindžia ir tai, kad BK Specialioji dalis papildyta 46 naujais straipsniais, iš kurių absoliuti dauguma buvo skirta naujų veikų kriminalizacijai (dažnai nacionalinėje teisėje įgyvendinant tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos baudžiamosios teisės reikalavimus). Deja, šios nuostatos į nacionalinę baudžiamąją teisę neretai perkeliama mechaniškai, nederinant jų su nacionaliniu BK ir visa teisine sistema. Todėl nemažai tokių naujų BK Specialiosios dalies normų yra tiek sudėtingos, kad sukuria sunkiai įveikiamą ar net neįveikiamą jų taikymo problemą. Tokios situacijos pavyzdys gali būti BK 216 straipsnis, kurio vien 1 dalis iš esmės pateikia 68 galimus pinigų plovimo variantus, o kadangi BK 216 straipsnio 2 dalis numato baudžiamąją atsakomybę ir juridiniams asmenims, tai iš viso BK 216 straipsnis įtvirtina beveik pusantro šimto šio nusikaltimo padarymo variantų (sudėčių) (Prapiestis, 2011, p. 347–366).

Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarime konstatuota, kad BK 189¹ straipsnyje numatyta neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėtis neprieštarauja Konstitucijai. BK 189¹ straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas turėjo nuosavybės teise didesnės negu 500 MGL vertės turtą, žinodamas arba turėdamas ir galėdamas žinoti, kad tas turtas negalėjo būti įgytas teisėtomis pajamomis. Šio BK straipsnio projektas Seimui buvo pateiktas Lietuvos Respublikos Prezidentės vardu. Svarstant šį projektą Seimo komitetuose dalyvavo tik Specialiųjų tyrimų tarnybos, Generalinės prokuratūros ir Teisingumo ministerijos atstovai, kurie iš esmės besąlygiškai pritarė projektui. Jau pirmosios baudžiamosios bylos pagal BK 189¹ straipsnį atskleidė šiame straipsnyje įtvirtintas tokias dvi prasmybes, neaiškumus, kurie negali būti pašalinti interpretuojant ir taikant teisę (Abramavičiaus ir Prapiesčio atskiroji nuomonė, 2014, p. 422). Pažymėtina, kad pirmosios instancijos teismo kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl BK 189¹ straipsnio konstitucingumo Konstitucinio Teismo pirmininko 2012 m. kovo 30 d. potvarkiu Nr. 2B-13 buvo grąžintas pareiškėjui, nes „nebuvo pagrįstas teisiniais motyvais“. Tuo tarpu teisėsaugos institucijos aktyviai taikė BK 189¹ straipsnį: iki 2016 m. buvo pradėti 503 iki-

teisminiai tyrimai dėl neteisėto praturtėjimo, baigti 202 tyrimai, iš kurių 178 nutraukti. Teismams buvo perduotos 24 baudžiamosios bylos, kurias išnagrinėjus buvo priimti 3 apkaltinamieji nuosprendžiai. Taigi, šimtai asmenų ne vienerius metus buvo nepagrįstai įtariamai, patyrė baudžiamojo persekiojimo sukeltus teisių ir laisvių suvaržymus, didelę moralinę žalą. Tokią situaciją taikant BK 189¹ straipsnį lėmė, kad, *inter alia*, neteisėto praturtėjimo nusikaltimo sudėties požymiai įstatyme apibūdinti neaiškiai, netiksliai, skirtingų institucijų suprantami prieštaringai. Baudžiamosios teisės mokslininkai taip pat iš esmės vienbalsiai tvirtino, kad BK 189¹ straipsnis yra neabejotinas teisėkūros brokas (Piesliakas, 2011, p. 675–688; Fedosiuk, 2012, p. 715–738; Pakštaitis, 2013, p. 319–341; ir pan.).

LAT Baudžiamųjų bylų skyrius plenarinės sesijos 2014 m. balandžio 11 d. nutartyje (LAT 2014 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-93/2014) siekė išaiškinti BK 189¹ straipsnio nuostatas ir keisti šio straipsnio taikymo praktiką, tačiau prokurorai tai įvertino kaip trukdymą taikyti baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą praturtėjimą (Prokuratūros veiklos ataskaita, 2017) ir iš esmės ignoravo teismų sprendimus, toliau vykdė (dažnai nepagrįstą) asmenų, įtariamų neteisėtu praturtėjimu, baudžiamąjį persekiojimą (Prokuratūros 2014–2016 m. veiklos ataskaitos).

LAT Baudžiamųjų bylų skyrius plenarinės sesijos 2015 m. lapkričio 10 d. nutartimi (LAT 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100-222/2015) kreipėsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar BK 189¹ straipsnis neprieštarauja Konstitucijai. LAT nurodė, kad BK 189¹ straipsnio nuostatos sudaro prielaidas: a) patraukti baudžiamojon atsakomybėn ir asmenį, kuris nepadarė jokios nusikalstamos veikos ar net neįrodžius konkrečių teisės pažeidimų įgyjant turimą turtą; b) retrospektyviam šio straipsnio taikymui; c) įrodinėjimo naštos perkėlimui kaltinamajam ir d) šio straipsnio taikymui ir neatsargaus neteisėto praturtėjimo atveju. Iš esmės tokius pat BK 189¹ straipsnio nuostatų vertinimus kaip neaiškių, dviprasmiškų, prieštaraujančių esminiams baudžiamosios teisės principams ir pan. Konstituciniam Teismui pateikė ir Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetas, Lietuvos teisės institutas.

Tuo tarpu Konstitucinis Teismas 2017 m. kovo 15 d. nutarime nurodė, kad nėra pagrindo tvirtinti, jog BK 189¹ straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas yra prieštaringas, neaiškus ir dviprasmiškas, todėl pažeidžiantis konstitucinį teisinės valstybės principą. Kartu Konstitucinis Teismas priminė, kad jis ne kartą yra konstatavęs, jog pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas nesprenžia teisės aktų taikymo klausimų, juos sprendžia institucija, turinti įgaliojimus taikyti teisės aktus; įstatymų leidėjo neišspręsti teisės taikymo klausimai yra teismų praktikos dalykas (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d., 2014 m. birželio 17 d., 2016 m. gegužės 9 d. nutarimai). Taigi, Konstitucinis Teismas įtvirtino pareigą BK 189¹ straipsnį taikančioms institucijoms išsiaiškinti (nors to nepavyko padaryti nuo 2010 m. gruodžio 2 d., kai šis straipsnis buvo įtrauktas į BK) šiame straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą, iš esmės neatitinkantį pagrindinių teisėkūros principų, reikalavimų. Vadinasi, pats Konstitucinis Teismas nesilaikė imperatyvo, kad teisės aktais (tokie yra ir Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai) negalima reikalauti neįmanomų dalykų (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2013 m. vasario 15 d. nutarimai). Tokią išvadą netiesiogiai patvirtina ir tolesnė BK 189¹ straipsnio taikymo praktika. Nors po LAT kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl BK 189¹ straipsnio atitikties Konstitucijai baudžiamųjų persekiojimų pagal šį BK straipsnį labai sumažėjo, tačiau ir po Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimo BK 189¹ straipsnio nuostatos teisėsaugos institucijoms nepasidarė aiškesnės. 2017–2019 m. prokurorai kasmet nutraukė beveik 90 proc. ikiteisminių tyrimų pagal BK 189¹ straipsnį. Taigi, teismus kasmet pasiekia tik kiek daugiau nei viena baudžiamoji byla iš 10 baigtų ikiteisminių tyrimų. Nepasikeitė ir teismų sprendimai šiose bylose, antai, iš vienuolikos asmenų, kurie 2017 m. buvo teisiami pagal BK 189¹ straipsnį, tik vienas buvo pripažintas kaltu.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Konstitucinio Teismo argumentas, jog net ir „paaiškėjus, jog galimos švelnesnės nei baudžiamoji atsakomybė teisinės atsakomybės priemonės kovojant su neteisėtu praturtėjimu, negalima teigti, kad tai savaime reiškia, jog BK 189¹ straipsnio 1 dalyje nustatytu teisiniu reguliavimu pažeidžiamas konstitucinis proporcingumo principas“, taip pat yra itin kritikuotinas, nes jis tiesiogiai prieštarauja baudžiamosios teisės kaip *ultima ratio* principo esmei. Sutinkant su Konstitucinio Teismo nuomone, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi plačią diskreciją vykdyti valstybės baudžiamąją politiką, *inter alia*, reguliuoti santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės nustatymu. Kita vertus, plati įstatymų leidėjo diskrecija vykdyti valstybės baudžiamąją politiką nėra beribė, nes baudžiamosios atsakomybės nustatymas (t. y. tam tikros veikos kriminalizavimas) turi atitikti tam tikrus kriterijus, kuriuos išskiria ne tik baudžiamosios teisės doktrina (Švedas, 2012; Dambrauskienė, 2015; Gutauskas, 2016 ir pan.), bet ir numato tiek Europos Komisijos² ir Europos Parlamento³ politiniai dokumentai, tiek ir paties Konstitucinio Teismo nutarimai⁴.

Taigi, situacija su BK 189¹ straipsniu yra tokia, kurią geriausiai apibūdina Konstitucinio Teismo pirmininko žodžiai (tiesa, pasakyti ne apie šį įstatymą), kad „įstatymas tiek prastai parašytas ir dar prasčiau įgyvendintas, jog jo apskritai buvo neįmanoma taikyti gyvenime taip, kad jis neprieštarautų Konstitucijai, ir netgi jame parašytoms taisyklėms“ (Žalimas, 2019 m. spalio 15 d. laida „Dienos tema“, LRT radijas).

Tai, kad baudžiamosios teisės specialiosios dalies klausimai yra itin retas konstitucinės jurisprudencijos objektas, ir tai, kad beveik visais atvejais nebuvo konstatuotas prieštaravimas Konstitucijai, dar nereiškia, kad BK Specialiojoje dalyje potencialiai nėra tokių aspektų, kurie keltų abejonių dėl jų atitikties konstituciniams reikalavimams. Antai, baudžiamosios teisės doktrinoje jau senokai nurodomi tam tikri BK Specialiosios dalies aspektai, kurių atitiktis Konstitucijai kelia didelių abejonių – tai nusikalstamas veikas apibrėžti vartojami blanketiniai požymiai, kurių turinys atskleidžiamas kituose teisės aktuose (Švedas, P., 2010, p. 181–193; Bieliūnas, 2014, p. 113–129), ir vertinamieji požymiai, kurių turinį atskleisti palikta teismų praktikai (Švedas, 2006, p. 85–88; Veršekys, 2013). Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad blanketinių ir vertinamųjų požymių turinys tiesiogiai neišplaukia iš baudžiamojo įstatymo teksto, todėl gali prieštarauti konstituciniams teisinės valstybės, asmens lygybės prieš įstatymą ir teisėtų lūkesčių principams (Švedas *et al.*, 2017, p. 67).

Pabrėžtinas ir dar vienas aspektas, kuris potencialiai gali kelti abejonių dėl atitikties Konstitucijai, – tai baudžiamosios teisėkūros pavyzdys, kai buvo gerokai padidintas minimalus ir maksimalus baudos dydis už visas nusikalstamų veikų rūšis: 1) bauda už baudžiamąjį nusižengimą – nuo 15 (buvo 1) iki

² Pavyzdžiui, Europos Komisija programiniame dokumente, *inter alia*, pabrėžė, jog baudžiamoji teisė turi visada likti kraštutine priemone (*ultima ratio*) (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social committee and the committee of regions “Towards an EU Criminal Policy: Ensuring the effective implementation of EU policies through criminal law”. Brussels, 2011, COM (2011)573 final).

³ Pavyzdžiui, Europos Parlamentas savo politinę nuomonę dėl ES baudžiamosios teisės išdėstė 2012 m. gegužės 22 d. Rezoliucijoje, kurioje nurodė, kad „baudžiamoji teisė turi būti taikoma kaip paskutinė konkrečiam, aiškiai apibrėžtam ir atribotam elgesiui, kurio neįmanoma veiksmingai pašalinti ne tokiomis griežtomis priemonėmis ir kuriuo visuomenei ar asmenims daroma didelė žala, užkirsti skirta priemonė (*ultima ratio*)“ (European Parliament resolution of 22 May 2012 on an EU approach to criminal law (2010/2310 (INI)).

⁴ Pavyzdžiui, Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog „siekiant užkirsti kelią neteisėtoms veikoms ne visuomet yra tikslinga tokią veiką pripažinti nusikaltimu, taikyti pačią griežčiausią priemonę – kriminalinę bausmę. Todėl kiekvieną kartą, kai reikia spręsti, pripažinti veiką nusikaltimu ar kitokiu teisės pažeidimu, labai svarbu įvertinti, kokių rezultatų galima pasiekti kitomis, nesusijusiomis su kriminalinių bausmių taikymu, priemonėmis (administracinėmis, drausminėmis, civilinėmis sankcijomis ar visuomenės poveikio priemonėmis ir pan.)“ (Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (1997). *Valstybės žinios*, 104-2644).

500 (buvo 150) MGL; 2) už nesunkų nusikaltimą – nuo 50 (buvo 1) iki 2 000 (buvo 500) MGL; 3) už apysunkį nusikaltimą – nuo 100 (buvo 1) iki 4 000 (buvo 1 000) MGL; 4) už sunkų nusikaltimą – nuo 150 (buvo 1) iki 6 000 (1 500) MGL; 5) už neatsargų nusikaltimą – nuo 20 (buvo 1) iki 750 (buvo 225) MGL; 6) juridiniam asmeniui – nuo (buvo 1) 200 iki 100 000 (50 000) MGL (*TAR*, 15859). Šio įstatymo aiškinamajame rašte buvo argumentuojama, *inter alia*, kad „atsižvelgiant į baudų skyrimo tendencijas praktikoje ir siekiant užtikrinti veiksmingą baudos baumės poveikį, būtina kelti ne tik apatinę, bet ir viršutinę baudos ribą fiziniams asmenims. Būtent tokie pakeitimai sudarytų sąlygas adekvačių baudų skyrimui“. Tuo tarpu nusikalstamų veikų sudėtyse, kurių vienas iš požymių yra turtinė žala, o jos dydis apibrėžtas baudžiamajame įstatyme (pavyzdžiui, BK 189¹ str., 190 str. 1 dalis, 212 str., 219–221 str., 224¹ straipsnio 2 dalis ir pan.), įstatymų leidėjas nepadarė tokių pakeitimų, nors daug kam nekyla jokių abejonių, kad šie dydžiai senokai nebeatitinka gyvenimo realijų. Toks skirtingas įstatymų leidėjo požiūris gali prieštarauti konstituciniams teisinės valstybės ir asmens lygybės prieš įstatymą principams.

Išvados

Apibendrinant šį straipsnį galima padaryti tokias esmines išvadas:

1. BK pakeitimų ir papildymų įstatymų duomenų analizė rodo, kad BK Specialioji dalis yra gerokai dinamiškesnė, nes net 82 proc. visų kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymų palietė būtent šios dalies nuostatas. Visi įstatymai keitė ar papildė 122 Bendrosios ir 317 Specialiosios dalies straipsnių (kai kuriuos straipsnius – net po kelis kartus). Be to, BK Specialioji dalis buvo papildyta 46 naujais straipsniais, 4 straipsniai buvo pripažinti netekusiais galios, taip pat beveik du trečdaliai visų šios dalies straipsnių buvo bent vieną kartą pakeisti arba papildyti. Baudžiamojoje teisėkūroje Specialiosios dalies klausimais dominavo kriminalizacijos ir penalizacijos tendencijos. Pastarojo dešimtmečio BK Specialiosios dalies pakeitimai, papildymai dažnai nebuvo pagrįsti teisine, socialine būtinybe.
2. BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucinė kontrolė konstitucinėje jurisprudencijoje turi santykinai nedidelę dalį (8 Konstitucinio Teismo nutarimai, kurie sudaro apie 1 proc. visų Konstitucinio Teismo nutarimų), tačiau jos reikšmė baudžiamojoje teisėkūroje, baudžiamosios teisės taikymo praktikoje neabejotina. Ji ypač svarbi, nes teisėkūros iniciatyvos dėl BK Specialiosios dalies nuostatų vis didėja, įstatymų leidėjo darbas ne visada kokybiškas, o prašymai Konstituciniam Teismui ištirti tam tikrų baudžiamojo įstatymo nuostatų konstitucingumą vis retesni.
3. Konstitucinės jurisprudencijos, skirtos BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucinei kontrolei, pagrindinės kryptys yra: 1) baumės institutas sankcijose, 2) atskirų rūšių nusikalstamų veikų sudėčių požymių išraiškos, tinkamo apibūdinimo (ir jų suderinamumo su tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos baudžiamosios teisės aktais) konstitucingumo įvertinimas.
4. Straipsnio autorių nuomone, įstatymų leidėjas, įvertinęs gana prieštarinę Konstitucinio Teismo nutarimą dėl neteisėto praturtėjimo ir kritišką baudžiamosios doktrinos požiūrį į esamą teisinį reglamentavimą, galėtų svarstyti kitokią baudžiamosios atsakomybės už šį nusikaltimą modelį.

Naudota literatūra

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (1993). *Valstybės žinios*, 6-120.

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo Nr. I-67 6, 9, 14, 19, 26, 29, 32, 40, 52, 53¹, 55, 58, 60, 61, 62, 66, 67, 72, 76, 77 ir 84 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XII-1703 (2015). *TAR*, 8037.
- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 81, 11, 26, 35, 49, 54, 55, 207, 231, 231², 231³, 232¹, 323², 232⁴, 232⁵, 232⁶, 234, 234¹, 234², 234³, 234⁴, 236, 285, 287, 288, 289, 290, 294, 295, 312 straipsnių pakeitimo ir papildymo 132¹, 214¹, 312¹, 321² straipsniais įstatymas Nr. VIII-617 (1998). *Valstybės žinios*, 17-397.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 81, 25, 32, 35, 45, 47¹, 53¹, 54, 55, 131, 239, 241, 242, 306, 321² straipsnių pakeitimo ir papildymo bei papildymo 131³, 310¹ straipsniais įstatymas Nr. VIII-849 (1998). *Valstybės žinios*, 67-1937.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 45, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-653 (2017). *TAR*, 15859.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 42, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2263 (2019). *TAR*, 11177.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XLVI skyriaus pavadinimo, 330 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo 316¹ straipsniu įstatymas Nr. XIII-3231 (2020). *TAR*, 15865.
- Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 110-5564.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
- Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3084.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 178, 180, 181, 196, 197, 250, 250³, 252¹ straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2018). *TAR*, 20234.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 60, 147¹, 151¹, 189, 214, 218, 224¹ straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2020). *TAR*, 24234.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 226, 227 ir 230 straipsnių pakeitimo įstatymas (2015). *TAR*, 18711.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 314, 315 ir 330 straipsnių pakeitimo įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 86-4162.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 ir 248 straipsnių pakeitimo įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 122-6100.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 129, 135, 138 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas (2008). *Valstybės žinios*, 59-2200.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198(1), 198(2), 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256¹, 257¹ straipsniais įstatymas (2007). *Valstybės žinios*, 81-3309.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 108-4030.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 42, 67, 68, 74, 123-1, 125, 126, 134, 142, 144, 176, 177, 204, 205, 210, 211, 213, 220, 223, 225, 226, 227, 228, 228¹, 229, 230, 253¹, 255, 257, 263, 268, 278, 281, 297, 308¹ straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo 68¹, 68² straipsniais ir 44, 45 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymas (2011). *Valstybės žinios*, 81- 3959.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymas (2017). *TAR*, 15859.

Specialioji literatūra

- Abramavičius, A. (2003). Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai klausimai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą. *Teisė*, 48, 7–14.
- Abramavičius, A. ir Jarašiūnas, E. (2004). Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 53, 7–26.
- Abramavičius, A., Milinis, A. ir Vosyliūtė, A. (2016). Iš Konstitucijos kylančios baudžiamosios teisės normų, numatančių atsakomybę už nusikalstamas veikas ekonomikai ir verslo tvarkai, kūrimo bei taikymo nuostatos. Iš: Švedas, G. (red.), Prapiestis, J. (red.) ir Milinis, A. (red.) (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas. 187–203.
- Bieliūnas, E. (2012). Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. Iš: *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*, 113–129.
- Dambrauskienė, A. (2015). *Ultima ratio* principo samprata. *Teisė*, 97, 116–134, <https://doi.org/10.15388/Teise.2015.97.9828>

- Fedosiuk, O. (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir praktika. *Jurisprudencija*, 19(2), 715–738.
- Fedosiuk, O. (2012). Baudžiamųjų įstatymų prieš neteisėtas pajamas ir korupcija leidyba: tarp gerų siekių ir legitimumo. *Jurisprudencija*, 19(3), 1215–1233.
- Guodytė, E. (2016). Atskiri Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įtakos baudžiamajai justicijai aspektai. Iš: Švedas, G. (red.), Prapiestis, J. (red.) ir Milinis, A. (red.) (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universitetas Teisės fakultetas. 113–128.
- Gutauskas, A. (2016). Baudžiamoji atsakomybė versle: ekonominės veiklos rizikos ir pasitikėjimo verslo partneriais ribos. Iš: Švedas, G. (red.), Prapiestis, J. (red.) ir Milinis, A. (red.) (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas*. Vilnius. Jarašiūnas, E. (2006). Jurisprudencinė konstitucija. *Jurisprudencija*, 12(90), 24–33.
- Murauskas, D. (2016). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir laikas: optimalaus rezultato beiėskant. Iš: Machovenko, J. (sud.) ir Isokaitė, I. (sud.) (2016). *Konstitucionalizmo idėja, bendroji Europos teisė ir Lietuvos konstitucinė tradicija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. 195–225.
- Pakštaitis, L. (2013). Neteisėtas praturtėjimas kaip nusikalstama veika: ištakos, kriminalizavimo problema, taikymas, perspektyvos. *Jurisprudencija*, 20(1), 319–341.
- Piesliakas, V. (2011). Neteisėtu būdu gautų pajamų konfiskavimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje: siekiai ir realybė. *Jurisprudencija*, 18(2), 675–688.
- Prapiestis, D. (2011). P pinigų plovimo samprata. Iš: Švedas, G. (red.) (2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 347–366.
- Prapiestis, J. ir Girdauskas, M. (2011). Baudžiamojo kodekso taikymo problemos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje. Iš: Švedas, G. (red.) (2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 177–215.
- Prapiestis, J. ir Prapiestis, D. (2018). Oficialioji konstitucinė doktrina ir baudžiamoji teisėkūra. *Teisės apžvalga*, 2(18), 130–147.
- Pūraitė-Andrikienė, D. (2019). Konstitucinio Teismo nutarimų padariniai laiko aspektu. *Teisė*, 112, 70–90, <https://doi.org/10.15388/Teise.2019.112.4>
- Sinkevičius, V. (2012). Teisinės pasekmės, kurias sukelia Konstitucinio Teismo konstatavimas, jog įstatymas ar kitas teisės aktas prieštarauja Konstitucijai. *Jurisprudencija*, 21(4), 939–956.
- Staugaitytė, V. (2005). Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimų teisinė galia laiko požiūriu. *Jurisprudencija*, 77(69), 65–81.
- Švedas, G. (2011). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 79, 7–21, <https://doi.org/10.15388/Teise.2011.0.167>
- Švedas, G. (2012). Veikos kriminalizavimo kriterijai: teorija ir praktika. *Teisė*, 82, 12–25, <https://doi.org/10.15388/Teise.2012.0.114>
- Švedas, G. (red.) et al. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su) derinimo iššūkiai*. Monografija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Švedas, G. ir Prapiestis, J. (2011). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš: Švedas, G. (red.) (2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Registrų centras, 13–31.
- Švedas, G. et al., (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. 1 knyga. VU vadovėlis. VU leidykla.
- Švedas, G. ir Veršekys, P. (2020). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vykdomo praktikos Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais formavimo tendencijos. *Teisė*, 117, 8–31, <https://doi.org/10.15388/Teise.2020.117.1>
- Švedas, G. (2014). Europos Sąjungos baudžiamoji teisė ir jos įtaka Lietuvos baudžiamosios teisės bendrosios dalies institutams. Iš: *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos teisei sistemai*. Vilnius, 2014.
- Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Švedas, P. (2010). Blanketinės dispozicijos Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 77, 181–193, <https://doi.org/10.15388/Teise.2010.0.193>
- Veršekys, P. (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas.

Teismų praktika

Konstitucinio Teismo jurisprudencija

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1993 m. gruodžio 13 d. nutarimas (1993). *Valstybės žinios*, 70-1320.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas (1997). *Valstybės žinios*, 104-2644.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. liepos 9 d. nutarimas (1998). *Valstybės žinios*, 63-1827.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas (1998). *Valstybės žinios*, 109-3004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas (2000). *Valstybės žinios*, 105-3318.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 13 d. sprendimas (2003). *Valstybės žinios*, 48-2133.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas (2003). *Valstybės žinios*, 57-2552.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas (2004). *Valstybės žinios*, 15-465.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas (2004). *Valstybės žinios*, 85-3094.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas (2004). *Valstybės žinios*, 181-6708.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. nutarimas (2005). *Valstybės žinios*, 134-4819.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas (2006). *Valstybės žinios*, 7-254.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarimas (2006). *Valstybės žinios*, 30-1050.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas (2006). *Valstybės žinios*, 68-2514.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 20 d. sprendimas (2006). *Valstybės žinios*, 126-4805.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas (2006). *Valstybės žinios*, 141-5430.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. lapkričio 29 d. nutarimas (2007). *Valstybės žinios*, 126-5132.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. sprendimas (2006). *Valstybės žinios*, 126-4805.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. rugsėjo 17 d. nutarimas (2008). *Valstybės žinios*, 108-4136.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas (2009). *Valstybės žinios*, 69-2798.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutarimas (2010). *Valstybės žinios*, 63-3111.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas (2011). *Valstybės žinios*, 14-602.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. birželio 21 d. nutarimas (2011). *Valstybės žinios*, 76-3672.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutarimas (2011). *Valstybės žinios*, 129-6116.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas (2012). *Valstybės žinios*, 64-3246.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. rugsėjo 5 d. nutarimas (2012). *Valstybės žinios*, 105-5330.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 6 d. nutarimas (2012). *Valstybės žinios*, 142-7341.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas (2013). *Valstybės žinios*, 19-938.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. sausio 24 d. nutarimas (2014). *TAR*, 478.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. kovo 18 d. nutarimas (2014). *TAR*, 3226.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas (2016). *TAR*, 17705.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. birželio 17 d. sprendimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. gegužės 9 d. sprendimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas (2017). *TAR*, 4356.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. liepos 24 d. nutarimas (2020). *TAR*, 16411.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas (2020). *TAR*, 29221.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija

- LAT 2014 m. balandžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-93/2014.
- LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų A. Abramavičiaus, J. Prapieščio atskiroji nuomonė dėl LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų plenarinės sesijos 2014 m. balandžio 11 d. nutarties baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-93/2014 (2014). *Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletenis „Teismų praktika“*, 41.
- LAT 2015 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100-222/2015.

Kiti šaltiniai

- Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto.
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komiteto 2010 m. gruodžio 15 d. posėdžio protokolas.
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir Teisėtvarkos komiteto 2017 m. rugsėjo 27 d. išvada.
- Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2014 metais ataskaita [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/ataskaita-2014.pdf>

- Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita 2016-03-03 Nr. 17.9.-1487 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf>
- Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaita 2016-03-01 Nr. 17.9.-1308 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/08/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-08-21.pdf>
- Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2017 metais ataskaita 2018-02-28 Nr. 17.9.-3673 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2018/03/lietuvos-respublikos-prokuraturos-veiklos-2017-metais-ataskaita.pdf>
- Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2019 metais ataskaita 2020-03-03 Nr. 17.9.-3260 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2020/03/prokuraturos-veiklos-2019-m.-ataskaita-2020-03-03-nr.-17.9.-3260.pdf>
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. 2010 m. gruodžio posėdžio protokolas. Svarstyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 3, 67, 72, 190 straipsnių pakeitimo ir papildymo ir Kodekso papildymo 723 ir 1891 straipsniais įstatymo projektas (XIP-2344 /2).
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Pagrindinio komiteto išvados dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 64^l straipsniu projekto (2013 m. birželio 19 d.).
- Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas. Papildomo komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo projekto (Nr. XIII P-1066)“⁴⁴. 2017-09-27 Nr. 102-P-37.
- Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetas. Papildomo komiteto išvada „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-1066“⁴⁵. 2017-09-15 Nr. 104-P-56.
- Lietuvos teisės instituto išvada Nr. 2R-132-(1.9) dėl nuomonės pateikimo konstitucinėse bylose Nr. 14/2015, 1/2016, 2/2016. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto išvada Nr. 24T(11.21-20401)-143 dėl nuomonės konstitucinės justicijos bylose Nr. 14/2015, 1/2016, 2/2016.
- Šedbaras, S. Kuo skiriasi įstatymų leidyba Lietuvoje ir kitose ES šalyse. 2015 m. rugsėjo 30 d., www.DELFI.lt.
- Žalimas, D. 2019 m. spalio 25 d. laida „Dienos tema“, LRT radijas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000082437/dienos-tema-dainius-zalimas-nerima-kelia-neimanomi-igyvendinti-istatymai-kurie-priestarauja-ne-tik-konstitucijai-bet-ir-patys-sau>
- Vilniaus universiteto Teisės fakulteto išvada Nr. S-131-(2201.2.11) dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bylų Nr. 14/2015, 1/2016, 2/2016.

Legislation and Constitutional Jurisprudence on Issues of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania

Jonas Prapiestis
(Vilnius University)

Gintaras Švedas
(Vilnius University)

Darius Prapiestis
(Vilnius University)

S u m m a r y

This article analyzes the tendencies of legislation correcting the provisions of the Special Part of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, as well as the constitutional jurisprudence examining the compliance of norms of the Special Part of the Criminal Code with the Constitution of the Republic of Lithuania and the significance of final acts of the Constitutional Court for the criminal legislation.

The article states that the Special Part of the Criminal Code is significantly more dynamic; as many as 82% of all laws were amendments and supplements of this part. All laws amended or supplemented 122 articles of the General Part and 317 of the Special Part of the Criminal Code (some articles – even several times). In addition, 46 new articles have been added to the Special Part of the Criminal Code, 4 articles have been repealed, and almost two thirds of all articles of this part have been amended or supplemented at least once. In the criminal legislation of the Special Part of the Criminal

Code, tendencies of criminalization and penalization dominated. Amendments and supplements to the Special Part of the Criminal Code in the last decade were often not based on legal and social necessity.

The article also states that the constitutional control of the provisions of the Special Part of the Criminal Code constitutes a relatively small part in constitutional jurisprudence – only 8 rulings of the Constitutional Court (which make up about 1% of all rulings of the Constitutional Court). On the other hand, its significance in criminal legislation, in the practice of applying criminal law, is unquestionable. Constitutional jurisprudence is especially important because legislative initiatives on the provisions of the Special Part of the Criminal Code are growing, the work of the legislator is not always of high quality, and requests to the Constitutional Court to investigate the constitutionality of certain provisions of the Criminal Law are becoming less frequent.

The article concludes that the main directions of the constitutional jurisprudence aimed at the constitutional control of the provisions of the Special Part of the Criminal Code are the assessment of constitutionality due to: 1) punishments in sanctions; 2) the expression of the features of the *corpus delicti* of individual crimes and their appropriate description. In addition, in the opinion of the authors of the article, the legislator, considering the rather contradictory ruling of the Constitutional Court on illegal enrichment and the critical approach of the criminal doctrine to the existing legal regulation, could consider a different model of criminal liability for this crime.

Teisėkūra ir konstitucinė jurisprudencija Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies klausimais

Jonas Prapiestis

(Vilniaus universitetas)

Gintaras Švedas

(Vilniaus universitetas)

Darius Prapiestis

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Straipsnyje analizuojamos teisėkūros, koreguojančios Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies nuostatas, tendencijos, taip pat nagrinėjama konstitucinė jurisprudencija, kurioje buvo tiriama atskirų Baudžiamojo kodekso Specialiosios dalies nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, ir Konstitucinio Teismo baigiamųjų aktų reikšmė baudžiamajai teisėkūrai.

Straipsnyje konstatuojama, kad BK Specialioji dalis yra gerokai dinamiškesnė, nes net 82 proc. visų kodekso pakeitimų ir papildymų įstatymų palietė būtent šios dalies nuostatas. Visi įstatymai keitė ar papildė 122 Bendrosios ir 317 Specialiosios dalies straipsnių (kai kuriuos straipsnius – net po kelis kartus). Be to, BK Specialioji dalis buvo papildyta 46 naujais straipsniais, 4 straipsniai buvo pripažinti netekusiais galios, taip pat beveik du trečdaliai visų šios dalies straipsnių buvo bent vieną kartą pakeisti arba papildyti. Baudžiamojoje teisėkūroje specialiosios dalies klausimais dominavo kriminalizacijos ir penalizacijos tendencijos. Pastarojo dešimtmečio BK Specialiosios dalies pakeitimai, papildymai dažnai nebuvo pagrįsti teisine, socialine būtinybe.

Straipsnyje taip pat konstatuojama, kad BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucinė kontrolė konstitucinėje jurisprudencijoje sudaro santykinai nedidelę dalį – tik 8 Konstitucinio Teismo nutarimai (tai sudaro apie 1 proc. visų Konstitucinio Teismo nutarimų). Kita vertus, jos reikšmė baudžiamojoje teisėkūroje, baudžiamosios teisės taikymo praktikoje neabejotina. Ji ypač svarbi, nes teisėkūros iniciatyvos dėl BK Specialiosios dalies nuostatų vis didėja, įstatymų leidėjo darbas ne visada kokybiškas, o prašymai Konstituciniam Teismui iširti tam tikrų baudžiamojo įstatymo nuostatų konstitucingumą vis retesni.

Straipsnyje daroma išvada, kad konstitucinės jurisprudencijos, skirtos BK Specialiosios dalies nuostatų konstitucinei kontrolei, pagrindinės kryptys yra: 1) baudmės institutas sankcijose, 2) atskirų rūšių nusikalstamų veikų sudėčių požymių išraiškos, tinkamo apibūdinimo konstitucingumo įvertinimas. Be to, straipsnio autorių nuomone, įstatymų leidėjas, įvertinęs gana prieštaringą Konstitucinio Teismo nutarimą dėl neteisėto praturtėjimo ir kritišką baudžiamosios doktrinos požiūrį į esamą teisinį reglamentavimą, galėtų svarstyti kitokią baudžiamosios atsakomybės už šį nusikaltimą modelį.

Prof. dr. Jonas Prapiestis dėsto ir vykdo mokslinius tyrimus Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Pagrindinės jo mokslinių interesų sritys yra baudžiamoji teisė, baudžiamosios atsakomybės realizavimo problemos.

Prof. Dr. Jonas Prapiestis teaches and conducts research at Vilnius University, Faculty of Law. His main scholarly interests focus on criminal law and problems of the realization of criminal liability.

Prof. habil. dr. Gintaras Švedas dėsto ir vykdo mokslinius tyrimus Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Pagrindinės jo mokslinių interesų sritys – baudžiamoji teisė, tarptautinė ir Europos Sąjungos baudžiamoji teisė, bausmių skyrimas, baudžiamoji politika, tarptautinis teisinis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose.

Prof. Habil. Dr. Gintaras Švedas teaches and conducts research at Vilnius University, Faculty of Law. His main scholarly interests focus on criminal law, international and European Union criminal law, sentencing, criminal policy, and international legal cooperation in criminal matters.

Darius Prapiestis dėsto ir vykdo mokslinius tyrimus Vilniaus universiteto Teisės fakultete. Pagrindinės jo mokslinių interesų sritys yra baudžiamoji teisė, baudžiamoji atsakomybė už pinigų plovimą.

Darius Prapiestis teaches and conducts research at Vilnius University, Faculty of Law. His main scholarly interests focus on criminal law and criminal liability for money laundering.